

РОЗДІЛ 7

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 355.272(477)

СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО КАРАНОВОГО ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОБОРОНУ, МОБІЛІЗАЦІЙНУ ПІДГОТОВКУ ТА МОБІЛІЗАЦІЮ

THE SUBJECT OF ADMINISTRATIVE MISCONDUCT IN THE AREA OF VIOLATION OF THE LAW ON DEFENSE, MOBILIZATION TRAINING AND MOBILIZATION PROCESS

**Братковський В.М., к.ю.н.,
в.о. викладача кафедри адміністративного
права та адміністративного процесу**

Львівський державний університет внутрішніх справ

У статті здійснено дослідження поняття, ознак і видів суб'єктів адміністративно караного порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію. Охарактеризовано загальних і спеціальних суб'єктів адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 210-1 «Порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію» Кодексу України про адміністративні правопорушення. Підготовлено авторські рекомендації щодо вирішення дискусійних питань, що порушуються в статті.

Ключові слова: адміністративне правопорушення, мобілізація, адміністративна відповідальність, адміністративне стягнення, військовий обов'язок, особливий період, суб'єкт адміністративного правопорушення.

В статье проведено исследование понятия, признаков и видов субъектов административно наказуемого нарушения законодательства об обороне, мобилизационной подготовке и мобилизации. Охарактеризованы общие и специальные субъекты административного правонарушения, предусмотренного ст. 210-1 «Нарушение законодательства об обороне, мобилизационной подготовке и мобилизации» Кодекса Украины об административных правонарушениях. Подготовлены авторские рекомендации по решению спорных вопросов, поднимаемых в статье.

Ключевые слова: административное правонарушение, мобилизация, административная ответственность, административное взыскание, военная обязанность, особый период, субъект административного правонарушения.

The article deals with the concept, features and types of subjects of administrative punishable violation of legislation on defense, mobilization training and mobilization. The general and special subjects of an administrative offense, stipulated in art. 210-1 "Violation of legislation on defense, mobilization training and mobilization" of the Code of Ukraine on Administrative Offenses.

The subjects of administrative misconducts in the area of violation of legislation on mobilization training and mobilization process should be divided into general and special. General subjects involve the citizens, the administrative responsibility for which comes over 16 years. Special subjects include civil servants, officials of enterprises, institutions and organizations, as well as state authorities, local self-government bodies.

It is noted that those citizens who are already in the military and who are in reserve can be called up for mobilization. This means that such persons have undergone regular military service or graduated from military departments that function at higher educational establishments.

In practice the size of the minimum age from which a person acquires the status of a soldier and may be called for mobilization is 20 years. From the same age, a citizen of Ukraine becomes, in our opinion, a special subject of administrative punishment for violating the law on defense, mobilization training and mobilization.

The age of the military-liable citizens who can be called for mobilization is from 20 to 65 years. This statement does not apply to volunteers who may, if necessary, go for mobilization from the age of 18. Author's recommendations for resolving the discussion issues raised in the article are prepared.

Key words: administrative offense, mobilization, administrative responsibility, administrative penalty, military duty, special period, subject administrative offense.

В умовах воєнного конфлікту, у якому перебуває Україна, проведення заходів з мобілізаційної підготовки та мобілізації є одним із можливих способів захисту територіальної цілісності країни й відсічі збройної агресії ворога. Протягом 2014–2015 років в Україні вперше за часів незалежності проводилася часткова мобілізація населення, що призвело до виникнення і стрімкого збільшення з кожним роком кількості адміністративних проступків, що вчиняються у сфері оборони, мобілізаційної підготовки та мобілізації.

У цьому контексті велике значення має дослідження складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 210-1 «Порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію» Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) як загалом, так і його елементів зокрема. Оскільки досить багато проблем у процесі застосування адміністративної

відповідальності за порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію виникає в разі визначення суб'єкта відповідних правопорушень, проведення наукових пошуків щодо визначення його поняття, ознак і видів є актуальним і необхідним за сучасних умов.

Незважаючи на широкий інтерес науковців до правової категорії «суб'єкт адміністративного правопорушення», яку неодноразово досліджували такі учені, як М.М. Бурбика, О.С. Володавська, В.В. Галунько, М.І. Іншин, Р.А. Калужний, В.К. Колпаков, К.М. Костовська, Ю.С. Назар, С.В. Петков, В.В. Серета, А.О. Сидорчук, А.В. Солонар, І.М. Шопіна, К.Д. Янішевська й інші, окремих комплексних досліджень суб'єктів адміністративно караного порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію практично не проводилося.

Метою статті є дослідження поняття, ознак і видів суб'єктів адміністративно караного порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію і здійснення їх характеристики.

Кожна особа в разі вчинення протиправного діяння повинна бути піддана справедливому покаранню. Якщо поведінка особи порушує встановлені норми адміністративної відповідальності. У науці адміністративно-деліктного права осудних осіб, які вчинили адміністративне правопорушення та досягли встановленого законодавством віку адміністративної відповідальності, прийнято називати суб'єктами адміністративних проступків.

Варто зауважити, що на законодавчому рівні поняття «суб'єкт адміністративного проступку» не визначено, проте в юридичній літературі таких визначень достатньо.

У науковій літературі під суб'єктом адміністративного проступку розуміють:

- фізичну (осудну) особу, яка на момент учинення адміністративного проступку досягла 16-річного віку, а також юридичну особу [1, с. 177];

- осудну фізичну особу – громадянина України, іноземця, особу без громадянства, яка вчинила той чи інший проступок і яка досягла віку, встановленого законодавством для притягнення до адміністративної відповідальності [2, с. 96];

- фізичну особу, яка володіє деліктоздатністю, тобто здатністю нести адміністративну відповідальність [3, с. 160].

Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію настає за ст. 210-1 «Порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію» КУпАП.

Правильною, на нашу думку, є позиція Р.А. Калужного, М.І. Іншина, С.М. Морозова, С.В. Петкова, І.М. Шопіної, які зазначають, що суб'єктами адміністративно караного порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію є громадяни й посадові особи [4, с. 691; 5, с. 511].

На нашу думку, усіх суб'єктів адміністративно караного порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію необхідно розділяти на дві групи: загальні та спеціальні.

Як зазначає В.К. Колпаков, загальними визнаються такі суб'єкти адміністративного проступку, яким притаманні такі ознаки, що характерні для будь-якої особи, яка піддається адміністративному стягненню (вік та осудність) [6, с. 23].

Натомість С.В. Петков, Н.О. Армаш, Є.Ю. Соболев уважають, що загальним суб'єктом адміністративного проступку може бути осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку [7, с. 139].

Як зазначає О.А. Сидорчук, під спеціальним суб'єктом адміністративного проступку необхідно розуміти особу, яка поряд із загальними ознаками суб'єкта (досягнення необхідного віку, осудність) характеризується додатковими ознаками, що є обов'язковими для цього складу делікту [8, с. 206].

Такі науковці, як М.М. Бурбика, А.В. Солонар, К.Д. Янішевська, дотримуються точки зору, згідно з якою спеціальним суб'єктом є службові особи, неповнолітні, військовослужбовці, військовозобов'язані та інші [2, с. 96].

Пропонуємо детальніше розглянути суб'єктів адміністративно караного порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію.

1. Громадяни, що вчиняють адміністративно карані порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію стають суб'єктом учинення відповідних адміністративних правопорушень із 16-річного

віку. Це пояснюється тим, що, по-перше, відповідно до ст. 12 КУпАП, «адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку» [9].

По-друге, у ст. 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» передбачено низку обов'язків громадян у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації, що можуть учинятися із 16-річного віку. Так, громадяни зобов'язані з'являтися за викликом до військових комісаріатів для постановки на військовий облік і визначення призначення на воєнний час [10].

Така ознака, як громадянство України, є обов'язковою для громадян, які вчиняють адміністративно карані порушення законодавства про мобілізаційну підготовку та мобілізацію, що стосуються, наприклад, постановки на військовий облік, небажання з'являтися у військовий комісаріат у разі отримання мобілізаційної повістки чи повідомлення про необхідність проходження медичного огляду.

Отже, громадяни виступатимуть загальними суб'єктами адміністративно караного порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію за наявності таких ознак:

- осудність, тобто особа повинна на момент учинення адміністративного проступку усвідомлювати значення своїх дій і має ними керувати;
- досягнення 16-річного віку;
- учинення правопорушення на території України;
- адміністративний проступок учиняється лише в період оголошеної мобілізації в мирний час, в особливий період та у воєнний час.

- мати українське громадянство.

Як зазначає А.О. Сидорчук, ознака «військовозобов'язаності» громадян указує на те, що таких громадян необхідно зараховувати до спеціальних суб'єктів адміністративних проступків, оскільки військовозобов'язаним громадянам притаманні спеціальні обов'язки [8, с. 207].

Погоджуючись із таким твердженням, уважаємо за необхідне зауважити, що найважливішою ознакою поняття «військовозобов'язаності» громадян є їхній віковий ценз, тобто досягнення як мінімального, так і граничного віку, в межах якого такого громадянина можна називати спеціальним суб'єктом адміністративних правопорушень, що вчиняються у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації. Розглянемо конкретніше межі цього вікового цензу.

Варто зазначити, що на мобілізацію можуть бути призвані ті громадяни, які вже є військовозобов'язаними та перебувають у запасі. Це означає, що такі особи пройшли строкову військову службу або закінчили військові кафедри, що функціонують при вищих навчальних закладах.

Як зазначає О.С. Володавська, мінімальний вік, з якого особи підлягають мобілізації, є вісімнадцять років [11, с. 73].

На нашу думку, така позиція науковця є правильною лише щодо добровольців. Для громадян, яких можуть призвати на підставі мобілізаційної повістки як військовозобов'язаних, віковий ценз є вищим, тому обґрунтування О.С. Володавської підлягає уточненню з декількох підстав.

По-перше, на практиці у вісімнадцять років громадянин України не може отримати статусу військовозобов'язаного та перебувати у запасі, оскільки, відповідно до ч. 1 ст. 15 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», «на строкову військову службу призиваються придатні для цього за станом здоров'я громадяни України чоловічої статі, яким до дня відправлення у військові частини виповнилося 18 років, та старші особи, які не досягли 27-річного віку і не мають права на звільнення або відстрочку від призову на строкову військову службу» [12].

Згідно з ч. 1 ст. 23 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», строки строкової військової служби в календарному обчисленні встановлюються

для солдатів і матросів, сержантів і старшин, які проходять строкову військову службу в Збройних Силах України та інших військових формуваннях, – до 18 місяців [12].

А статтю 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» встановлено, що «не підлягають призову на військову службу під час часткової мобілізації протягом шести місяців з дня звільнення з військової служби військовозобов'язані з числа громадян, які проходили військову службу за призовом під час мобілізації та були звільнені зі служби у запас (крім військовослужбовців, зарахованих на службу у військовому оперативному резерві першої черги). Такі особи у зазначений період можуть бути призвані на військову службу за їх згодою» [10].

Тобто в разі дотримання всіх вищезазначених законодавчих термінів особа отримує статус військовозобов'язаного, переходить у запас і може бути призвана на мобілізацію у віці не раніше ніж 20 років.

Особи, які закінчують військові кафедри й отримують військовий квиток офіцера запасу, мають ще вищий віковий ценз. Це пояснюється тим, що, відповідно до Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу, що затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2012 р. № 48, щоб вступити на військову кафедру, особа повинна мати наявно або здобувати ступінь вищої освіти не нижче бакалавра. Навчання на військовій кафедрі проводиться терміном до двох років [13].

Крім того, навчання на військовій кафедрі розпочинається, як правило, тоді, коли студенти навчаються на третьому курсі у своїх навчальних закладах. Як наслідок, можна встановити, що студент стає офіцером запасу та військовозобов'язаним після закінчення військової кафедри у віці не раніше ніж 21 рік.

На основі вищевикладеного робимо висновок, що на практиці розмір мінімального віку, з якого особа набуває статусу військовозобов'язаного та може бути призвана на мобілізацію, становить 20 років. З того ж віку громадянин України стає, на нашу думку, спеціальним суб'єктом адміністративно караного порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію.

Щодо граничного віку, до настання якого військовозобов'язані громадяни перебувають у запасі та можуть у разі необхідності призватися на мобілізацію, то його межі чітко визначені законодавством. Так, згідно зі ст. 27 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», «у запас Збройних Сил України та інших військових формувань зараховуються громадяни України, які придатні за станом здоров'я до проходження військової служби в мирний або воєнний час і не досягли граничного віку перебування в запасі. Вони перебувають на військовому обліку в районних (міських) військових комісаріатах та відповідних органах інших військових формувань. Запас військовозобов'язаних поділяється на першу і другу категорії» [12].

А стаття 28 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» встановлює, що «запас військовозобов'язаних поділяється на два розряди, що встановлюються залежно від віку військовозобов'язаних.

Військовозобов'язані, які перебувають у запасі та мають військові звання рядового, сержантського і старшинського складу, поділяються на розряди за віком: 1) перший розряд – до 35 років; 2) другий розряд – до 60 років. Особи офіцерського складу, які перебувають у запасі, поділяються на розряди за віком: 1) перший розряд: молодший офіцерський склад – до 45 років; старший офіцерський склад: майор (капітан 3 рангу), підполковник (капітан 2 рангу) – до 50 років; полковник (капітан 1 рангу) – до 55 років; вищий офіцерський склад – до 60 років; 2) другий розряд: молодший та старший офіцерський склад – до 60 років; вищий офіцерський склад – до 65 років» [12].

Варто зауважити, що до військовозобов'язаних громадян, а отже, і до спеціальних суб'єктів адміністративно караного порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію необхідно зараховувати, окрім чоловіків, також жінок, які можуть призватися на мобілізацію, якщо вони мають статус військовозобов'язаних (наприклад, закінчили військову кафедру та мають необхідні військові знання).

Отже, віковий ценз військовозобов'язаних громадян, що можуть призватися на мобілізацію, становить від 20 до 65 років. Це твердження не поширюється на добровольців, які за необхідності можуть піти на мобілізацію з 18 років.

На основі викладеного пропонуємо визначити основні ознаки спеціальних суб'єктів (військовозобов'язаних громадян) адміністративно караного порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію:

- осудність, тобто особа повинна на момент учинення адміністративного проступку усвідомлювати значення своїх дій і має ними керувати;

- вік: від 20 до 65 років, тобто мінімальний і граничний вік громадян, які можуть бути військовозобов'язаними, перебувати в запасі, а отже, підлягати мобілізації. Добровольці можуть піти виконувати військовий обов'язок із 18 років, проте найважливішою умовою в цьому випадку є добровільність, тобто те, що особа за власним бажанням прагне піти захищати територіальну цілісність України у зв'язку з оголошеною в країні мобілізацією та збройною агресією ворога;

- громадянство: виключно громадянин України;

- місце вчинення адміністративних проступків: територія України;

- перебування на військовому обліку у військових комісаріатах;

- не мають права на відстрочку та не заброньовані на період мобілізації;

- придатні до військової служби за станом здоров'я;

- інші ознаки залежно від учиненого адміністративно караного порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію.

Отже, ми констатуємо той факт, що громадяни, які порушують законодавство про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію, можуть бути як загальними, так і спеціальними суб'єктами вчинення відповідних адміністративних проступків. Загальними суб'єктами є громадяни, які досягли 16-річного віку, спеціальними – з 20 до 65 років, які мають статус військовозобов'язаного та перебувають у запасі.

2. Наступним видом суб'єктів адміністративно караного порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію є посадові особи. Як зазначає Н.В. Янюк, основною ознакою посадової особи є наявність адміністративної влади, що уповноважує її на вчинення організаційно-розпорядчих функцій і службових юридичних дій [14, с. 10].

Необхідно зазначити, що суб'єктами адміністративно караного порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію можуть бути посадові особи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності. Це можуть бути як керівники, так і штатні працівники, які, відповідно до чинного законодавства, наділені правами й обов'язками у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації (військовий комісар), так і посадові особи, яким ці повноваження можуть делегуватися органами державної влади вищого рівня (сільський голова, інспектор з військового обліку громадян).

Особливою ознакою посадових осіб органів державної влади й органів місцевого самоврядування є те, що, як правило, вони є державними службовцями, тобто

громадянами України, які займають посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті), одержують заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету і здійснюють установлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримуються принципів державної служби [15].

Варто зауважити, що службовими особами можуть бути керівники підприємств, установ та організацій (як правило, державної форми власності), які за необхідності залучаються, наприклад, до виконання мобілізаційних завдань, а отже, є суб'єктами адміністративних проступків у сфері порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію.

На основі викладеного робимо висновок, що посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організа-

цій через їхній відповідний статус (наприклад, статус державного службовця) і через спеціальні розпорядчі функції у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації (наприклад, виконання мобілізаційних завдань, виписки мобілізаційних повісток) необхідно зараховувати до спеціальних суб'єктів адміністративно караного порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію.

Отже, усіх суб'єктів адміністративно караного порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію необхідно поділяти на загальних і спеціальних. До загальних суб'єктів необхідно зараховувати громадян, адміністративна відповідальність для яких настає з 16 років. До спеціальних суб'єктів належать військовозобов'язані громадяни, посадові особи підприємств, установ та організацій будь-якої форми власності, а також органів державної влади, органів місцевого самоврядування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Середа В.В., Назар Ю.С., Костовська К.М. Адміністративне право України (у схемах та коментарях): навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. 300 с.
2. Бурбика М.М., Солонар А.В., Янішевська К.Д. Адміністративне право: навчальний посібник / Міністерство освіти і науки України, Сумський державний університет. Суми: Мрія, 2015. 358 с.
3. Адміністративне право України. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / за ред. проф. В.В. Галуцька. Херсон: Грінв Д.С., 2015. 272 с.
4. Калюжний Р.А., Іншин М.І., Шопіна І.М. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення. Київ: Алерта, 2013. 976 с.
5. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення / за заг. ред. С.В. Петкова та С.М. Морозова. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 736 с.
6. Колпаков В.К. Деліктний феномен в адміністративному праві України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2005. 36 с.
7. Петков С.В., Армаш Н.О., Соболь Є.О. Адміністративне право: актуальні питання та інноваційні ідеї: навчальний посібник. Київ: КНТ, 2015. 148 с.
8. Сидорчук А.О. Спеціальний суб'єкт адміністративного делікту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. С. 206–207.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
10. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3543-12>.
11. Володавська О.С. Відмежування ухилення від призову за мобілізацією (стаття 336 Кримінального кодексу України) від порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію (стаття 210-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення). *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 1(9). С. 67–78.
12. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2232-12/page>.
13. Про затвердження Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.02.2012 № 48. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/48-2012-%D0%BF?nreg=48-2012-%EF&find=1&text=%E4%E2%E5&x=0&y=0>.
14. Янюк Н.В. Адміністративно-правовий статус посадової особи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Національна академія наук України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2003. 17 с.
15. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.